

नेपाल सरकार
शिक्षक सेवा आयोग
निम्न माध्यमिक तहको खुला प्रतियोगितात्मक विषयगत
परीक्षाको पाठ्यक्रम -२०७८

विषय: संस्कृतव्याकरणम्
घण्टा

पूर्णाङ्क - १००

समय: - ३

खण्ड क

१. आधारभूतस्तरस्य ६-८ कक्षाणां पाठ्यक्रमस्य पाठ्यपुस्तकस्य चाध्ययनम्
 - १.१ पाठ्यक्रमस्य परिचयः तत्त्वानि च
 - १.२ पाठ्यक्रमनिर्माणस्य सिद्धान्तः प्रक्रियाश्च
 - १.३ संस्कृतव्याकरणस्य पाठ्यक्रमस्य परिचयः, विकासप्रक्रिया, पाठ्यवस्तुनिर्धारणविधिश्च
 - १.४ विद्यालयीयपाठ्यक्रमे संस्कृतव्याकरणम्
 - १.५ संस्कृतव्याकरणपाठ्यक्रमस्य वैशिष्ट्यम्
 - १.६ संस्कृतव्याकरणपाठ्यक्रमस्य सबलाः संशोधनीयाश्च विषयाः
 - १.७ संस्कृतव्याकरणस्य पाठ्यक्रमेण परिकल्पिताः स्तरगतयोग्यताः, शिक्षणोपलब्धयश्च
 - १.८ संस्कृतव्याकरणपाठ्यक्रमेण निर्धारितानि विषयक्षेत्राणि
 - १.९ संस्कृतव्याकरणस्य पाठ्यक्रमपाठ्यपुस्तकयोः सम्बन्धः प्रयोगविधिश्च
 - १.१० आदर्शपाठ्यपुस्तकस्य लक्षणम्, संस्कृतव्याकरणपाठ्यपुस्तकस्य समीक्षणञ्च
 - १.११ राष्ट्रियपाठ्यक्रमप्रारूपम् - २०७६
२. संस्कृतव्याकरणशिक्षणम्

- २.१ शिक्षणविधीनां परिचयो वैशिष्ट्यञ्च
- २.२ संस्कृतव्याकरणशिक्षणस्य महत्त्वमावश्यकता च
- २.३ संस्कृतव्याकरणस्य सम्बद्धविषयशिक्षणे उपयुक्ता विधयः
- २.४ संस्कृतव्याकरणशिक्षणे बाहुल्येन प्रयुज्यमानौ निगमनागमनविधी, अन्ये च प्रभावकारिशिक्षणविधयः, तत्प्रयोगश्च
- २.५ संस्कृतव्याकरणशिक्षणस्य वैशिष्ट्यं प्रचलिताः पद्धतयः
- २.६ अनुवृत्त्यध्याहारबाध्यबाधकाभावविचारपूर्वकं सूत्रार्थशिक्षणम्, सूत्रार्थस्योदाहरणेषु समन्वयप्रकारस्य शिक्षणम्, प्रयोगसिद्धिप्रकारशिक्षणम्, सिद्धपदप्रयोगशिक्षणम्, पारिभाषिकसंज्ञायाः सन्धेश्च शिक्षणम्, कृत्-तद्धित-स्त्रीप्रत्ययैः शब्दनिष्पादनस्य सुप्-तिङ्प्रत्ययैः पदनिष्पादनस्य च प्रक्रियायाः शिक्षणम्, कारकस्य समासस्य च शिक्षणम्
- २.७ सम्बद्धविषयशिक्षणस्य कार्यकलापाः

३. संस्कृतव्याकरणशिक्षणे प्रविधीनां शिक्षणसामग्रीणाञ्चोपयोगः

- ३.१ शिक्षणप्रविधेः शिक्षणोपकरणस्य च परिचयः
- ३.२ संस्कृतव्याकरणशिक्षणे आधुनिकानां प्रविधीनां वैद्युतोपकरणानां सामाजिकसञ्जालस्य चोपयोगः
- ३.३ प्रविधेर्माध्यमेन दूरशिक्षणम्
- ३.४ शिक्षणसामग्रीपरिचयः
- ३.५ शिक्षणसामग्रीणां निर्मितिः प्रयोगश्च
- ३.६ संस्कृतव्याकरणशिक्षणे उपयुज्यमानाः शिक्षणसामग्र्यः
- ३.७ संस्कृतव्याकरणशिक्षणे पाठ्यपुस्तकस्य, अष्टाध्यायीग्रन्थस्य, शिक्षकनिर्देशिकायाः, रूपचन्द्रिकायाः, अमरकोशस्य, अन्यासां स्रोतःसामग्रीणां सन्दर्भसामग्रीणाञ्च प्रयोगः
- ३.८ शिक्षणसामग्रीत्वेन पाठ्यपुस्तकम्, पाठ्यक्रमस्योद्देश्यप्राप्तौ तद्भूमिका च
- ३.९ व्याकरणशिक्षणप्रक्रियायां श्रव्य-दृश्यसामग्रीणां प्रयोगो महत्त्वञ्च
- ३.१० शिक्षणप्रक्रियायां सूचनासञ्चारप्रविधेरुपयोगस्तदावश्यकत्वञ्च

४. शिक्षणयोजना: शिक्षणसिद्धान्ताश्च
- ४.१ शिक्षणयोजनायाः परिचयः
- ४.२ संस्कृतव्याकरणशिक्षणे शिक्षणयोजनानामावश्यकता
- ४.३ दैनिकपाठयोजनायाः, प्रकरणयोजनायाः, वार्षिककार्ययोजनायाश्च निर्माणं प्रयोगश्च
- ४.४ शैक्षिकसङ्घटनम्— कक्षाशिक्षणम्, विषयशिक्षणम्, बहुकक्षाशिक्षणञ्च
- ४.५ शिक्षणे प्रभावोत्पादकानि तत्त्वानि
- ४.६ शिक्षणसिद्धान्ताः— प्राचीनाः, आधुनिकाश्च
- ४.७ बालमनोविज्ञानस्यावधारणा, महत्त्वम्, उपयोगश्च
- ४.८ निर्दिष्टशिक्षणोपलब्धिप्राप्तौ शिक्षणमनोविज्ञानाध्ययनस्य भूमिका
५. शिक्षणसहजीकरणं मूल्याङ्कनञ्च
- ५.१ संस्कृतव्याकरणशिक्षणस्य सहजीकरणोपायाः
- ५.२ संस्कृतव्याकरणविषयस्य आधारभूतस्तरस्य ६—८ कक्षाणां पाठ्यक्रमेण निर्दिष्टाः शिक्षणसहजीकरणकार्यकलापाः
- ५.३ कक्षाव्यवस्थापनम्
- ५.४ शिक्षणानुकूलवातावरणनिर्माणेऽध्यापकस्य भूमिका
- ५.५ मूल्याङ्कनस्य परिचयः, प्रकाराः, प्रयोगश्च
- ५.६ परीक्षामूल्याङ्कनयोर्भेदस्तयोः समुचितप्रयोगश्च
- ५.७ विशिष्टीकरणसारिण्या निर्माणं प्रयोगश्च
- ५.८ प्रश्नपत्रस्योत्तरकुञ्जिकायाश्च निर्माणं प्रयोगश्च
- ५.९ परीक्षापरिणामस्य समीक्षणमुपचारात्मकशिक्षणञ्च

खण्डः 'ख'

६. सन्धिप्रक्रियायाः सुबन्तप्रक्रियायाः स्त्रीत्वप्रक्रियायाश्चाध्ययनम्

- ६.१ संस्कृतव्याकरणस्य परिचयः, उत्पत्तिः, विकासः, वैशिष्ट्यञ्च
- ६.२ माहेश्वरसूत्राणां परिचयः प्रयोजनञ्च
- ६.३ सूत्र-वार्तिक-भाष्यपरिचयः, पाणिनि-कात्यायन-पतञ्जलि-भट्टोजिदीक्षित-वरदराजाचार्यप्रभृतीनां वैयाकरणानां ग्रन्थनामसहितः परिचयश्च
- ६.४ सूत्राणां षड्विधत्वम्, सूत्रार्थनिर्धारणेऽनुवृत्त्याध्याहारव्यवस्था च
- ६.५ संज्ञा-परिभाषासूत्रवार्तिकाणां सोदाहरणमर्थार्पणं व्याख्यानञ्च
- ६.६ वर्णोच्चारणस्थानप्रयत्नाः
- ६.७ ससूत्रं पञ्चसन्धिप्रक्रिया- अच्सन्धिः, प्रकृतिभावः, हल्सन्धिः, विसर्गसन्धिः, स्वादिसन्धिश्च
- ६.८ ससूत्रं सुबन्तप्रक्रिया रूपावलिश्च- अजन्तपुंल्लिङ्गः, अजन्तस्त्रीलिङ्गः, अजन्तनपुंसकलिङ्गः, हलन्तपुंल्लिङ्गः, हलन्तस्त्रीलिङ्गः, हलन्तनपुंसकलिङ्गः, अव्ययञ्च
- ६.९ अव्ययलक्षणं तत्प्रयोगवैशिष्ट्यञ्च
- ६.१० ससूत्रं स्त्रीत्वप्रक्रिया
७. कारकस्य समासस्य चाध्ययनम्
 - ७.१ कारकविभक्तिपरिचयः, कारकभेदाः, विभक्तिभेदाः, उपपदकारकविभक्तिभेदौ
 - ७.२ ससूत्रं कारकप्रक्रिया तत्प्रयोगश्च
 - ७.३ सभेदं समासपरिचयः, लौकिकालौकिकविग्रहपरिचयः, ससूत्रं समासान्तर्गताः संज्ञास्तत्प्रयुक्तकार्याणि च
 - ७.४ ससूत्रं समासप्रक्रिया- समाससामान्यम्
 - ७.५. अव्ययीभावसमासः
 - ७.६. तत्पुरुषसमासः,
 - ७.७. बहुव्रीहिसमासः,
 - ७.८. द्वन्द्वसमासः,

७.९ एकशेषप्रकरणम्, सर्वसमासशेषप्रकरणम्, सर्वसमासान्तप्रकरणम्,
अलुक्समासप्रकरणम्, समासाश्रयविधिप्रकरणं च

८. तद्धिताध्ययनम्

- ८.१ तद्धितप्रत्ययस्य तदन्तपदस्य च परिचयः
- ८.२ विविधेष्वर्थेषु तद्धितप्रत्यययोजनेन ससूत्रं शब्दनिर्मितिप्रक्रिया
- ८.३ तद्धिताधिकारप्रकरणे अपत्याधिविकारान्तार्थसाधारणप्रत्ययाः
- ८.४ तद्धिताधिकारे अपत्याधिकारप्रकरणम्, चातुरार्थिकप्रकरणम्, शैषिकप्रकरणम्,
प्राग्दीव्यतीयप्रकरणम्, ठगधिकारप्रकरणम्, प्राग्घितीयप्रकरणम्, आर्हीये
छयद्विधिप्रकरणम्, आर्हीयप्रकरणम्, ठञ्जधिकारे कालाधिकारप्रकरणम्,
ठञ्जविधिप्रकरणम्, नञ्स्नञ्जधिकारप्रकरणम्, पाञ्चमिकप्रकरणम्,
मत्वर्थीयप्रकरणम्, प्राग्दिशीयप्रकरणम्, प्रागिवीयप्रकरणम्, स्वार्थिकप्रकरणम्,
- ८.५ द्विरुक्तप्रकरणम्

९. तिङन्तप्रक्रियाध्ययनम्

- ९.१ धातुपरिचयः, अजन्तत्व-हलन्तत्व-सेट्त्व-अनिट्त्व-वेट्त्व-एकाच्त्व-
अनेकाच्त्व-स्वरितेत्त्व-जित्त्व-अनुदात्तेत्त्व-डित्त्वादिधर्मास्तत्प्रयुक्तविशेषकार्याणि
च, धातोः सकर्मकत्वाकर्मकत्वपरिचयश्च
- ९.२ लकारपरिचयः, लकाराणां कालोऽर्थश्च, भूतवर्तमान-भविष्यत्-अद्यतन-
अनद्यतन-परोक्ष-अपरोक्षकालपरिचयः काल-लकारसम्बन्धश्च,
सार्वधातुकार्धधातुकभेदेन टित्-डित्त्वेन च लकारविभागश्च
- ९.३ तिङ्विभक्तिपरिचयः, लादेशत्वम्, परस्मैपदात्मनेपदविभागः,
वचनपुरुषविभागः, तिङन्तपदपरिचयश्च
- ९.४ गणपरिचयः, भ्वाद्यदादयो दशगणाः, विकरणप्रत्ययाश्च
- ९.५ ससूत्रं पारिभाषिकसंज्ञानां तत्प्रयुक्तकार्याणाञ्चानुशीलनम्
- ९.६ भ्वादिदशगणस्थानां धातूनां सूत्रवार्तिककारिकादीनामर्थविवेचनपूर्वकं
साधुत्वप्रक्रियान्वाख्यानम्

- ९.७ भ्वादिदशगणस्थधातूनां रूपावलिस्तत्प्रयोगश्च
 ९.८ णिजन्तप्रकरणम्
 ९.९ ससूत्रं यङन्त-यङ्लुगन्त-नामधातुप्रत्ययमालानिरूपणम्
 ९.१० ससूत्रमात्मनेपदपरस्मैपदविधिनिरूपणम्
 ९.११ ससूत्रं लकारार्थ-भावकर्म-कर्मकर्तृप्रक्रियानिरूपणम्

१०. कृदन्तप्रक्रियाध्ययनम्

- १०.१ कृत्-प्रत्ययस्य कृदन्तपदस्य च परिचयः
 १०.२ कृत्यप्रक्रियापूर्वकृदन्तोत्तरकृदन्तप्रकरणस्थानां सूत्रवार्तिकादीनामध्ययनम्
 १०.३ कृत्यप्रत्ययानां कृत्प्रत्ययानाञ्च योजनेन शब्दनिष्पादनम्
 १०.४ कृदन्तशब्दानां रूपावलिस्तत्प्रयोगश्च
 १०.५ कृत्तद्धितप्रत्यययोस्तदन्तशब्दानाञ्चार्थगतं प्रक्रियागतञ्च पार्थक्यम्

विशिष्टीकरणसारिणी

क्र.सं.	विषयक्षेत्रम्	प्रश्नसङ्ख्या	प्रतिप्रश्नमङ्काः	अङ्काः
खण्डः क				
१	आधारभूतस्तरस्य ६-८ कक्षाणां पाठ्यक्रमस्य पाठ्यपुस्तकस्य चाध्ययनम्	१	१०	१०
२.	संस्कृतव्याकरणशिक्षणम्	१	१०	१०
३.	संस्कृतव्याकरणशिक्षणे प्रविधीनां शिक्षणसामग्रीणाञ्चोपयोगः	१	१०	१०
४.	शिक्षणयोजनाः शिक्षणसिद्धान्ताश्च	१	१०	१०
५.	शिक्षणसहजीकरणं मूल्याङ्कनञ्च	१	१०	१०
खण्डः ख				
६.	सन्धिप्रक्रियायाः सुबन्तप्रक्रियायाः	१	१०	१०

	स्त्रीत्वप्रक्रियायाश्चाध्ययनम्			
७.	कारकस्य समासस्य चाध्ययनम्	१	१०	१०
८.	तद्धिताध्ययनम्	१	१०	१०
९.	तिङन्तप्रक्रियाध्ययनम्	१	१०	१०
१०.	कृदन्तप्रक्रियाध्ययनम्	१	१०	१०
योगः		१०		१००

द्रष्टव्यविषयाः

१. पाठ्यक्रमः 'खण्डः क' 'खण्डः ख' इति खण्डद्वये विभक्तौ वर्तते ।
२. 'खण्डः क' इत्यस्मात् प्रष्टव्याः प्रश्नाः शिक्षणप्रक्रियासम्बद्धा भवन्ति ।
३. 'खण्डः ख' इत्यतः प्रष्टव्याः प्रश्नाः संज्ञानात्मका भवन्ति ।
४. प्रतिखण्डं भिन्ने उत्तरपुस्तिके दीयेते ।
५. लिखितपरीक्षाया माध्यमभाषा संस्कृतमेव भवति ।
६. पाठ्यक्रमोऽयं २०७८।०५।२३ दिनाङ्काद् आरप्स्यते ।